

BIBLIOGRAPHY

1. **Avetisyan A.** (2014) «Public Relations in the system of mass communication», YSU Publishing house, Yerevan:
2. **Barseghyan G., Harutyunyan G.**, (2009), Political PR. Its Armenian peculiarities, 129-132 pages.
3. **Betteke Van Ruler; Dejan Verčič**, Public Relations and Communication Management in Europe: A Nation-by-Nation Introduction to Public Relations Theory and Practice. Walter de Gruyter, 2004
4. **Cardwell L. A., Williams S., Pyle A.**, Corporate Public Relations Dynamics: Internal vs External Stakeholders and the Role of the Practitioner, Clemson University, 2017
5. **Macnamara, J.** (2016). Organizational listening: The missing essential in public communication. New York, NY: Peter Lang
6. **Macnamara J.**, Creating a “Democracy for everyone”, UK, Australia, 2017.
7. **Boler, M.** (Ed.). (2008). Digital media and democracy: Tactics in hard times. Cambridge, MA: MIT Press;
8. The 21st-century media (r)evolution: Emergent communication practices. New York, NY: Peter Lang;
9. **Siapera, E.** (2012). Understanding new media. London, UK and Thousand Oaks, CA: Sage.
10. <http://digital.diplomacy.live/ranking-and-rating/>
11. <http://www.prsa.org/aboutprsa/publicrelationsdefined/#.VTITxCHtmko>
12. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary>
13. www.gov.am

Հոդվածը ներկայացվել է տպագրության 14.01.2020 թ.,
ուղարկվել է գրախոսության 10.04.2020 թ., ընդունվել է տպագրության 17.03.2019 թ.:

316.6

ԱՐՑԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԱՆԵՐԻ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԱՐԱՅԻԿ ՏԻՐՅԱՆ

Խ. Արովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարանի հայցորդ
ara.firyan@mail.ru

Համառոտագիր

Սույն աշխատանքում առանձնացվել են հոգեբանական պաշտպանության հետևյալ բաղադրիչները՝ արտամղումը, իրականության ժխտումը, տեղափոխումը, կոմպենսացիան, ռեակտիվ կազմավորումը, պրոյեկցիան, ռացիոնալիզացիան և ռեգրեսիան: Փորձաքննարկման հետազոտությունը անցկացվել է՝ ապացուցելու համար այն գիտական վարկածը, որ Արցախի բնակչության շրջանում հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմներից առավել արտահայտված են կոմպենսացիան, ռացիոնալիզացիան, պրոյեկցիան և արտամղումը: Էմպիրիկ հետազոտությունն անցկացվել է Ռ. Պլուտչիկի

«Կյանքի ոճերի ինդեքս»-ի մեթոդական գործիքակազմի, համեմատական SPSS վերլուծության, հարցազրույցի և դիտման մեթոդների միջոցով:

Բանալի բառեր և բառակապակցություններ

Պաշտպանության մեխանիզմներ, Արցախի բնակչություն, տարիքային խմբեր, սոցիալական ցուցանիշներ, կոմպենսացիա, ռացիոնալիզացիա:

EXAMINATION OF THE PSYCHOLOGICAL PROTECTION MECHANISMS OF THE ARTSAKH POPULATION

ARA YIK FIRYAN

Applicant at the Armenian State Pedagogical University after Kh. Abovyan

ara.firyan@mail.ru

Summary

In this article the following components of psychological protection have been singled out: expulsion, denial of reality, transference, compensation, reactive formation, projection, rationalization and regression. The experimental study was conducted to prove the scientific hypothesis that compensation, rationalization, projection and expulsion are the most pronounced mechanisms of psychological protection among the Artsakh population. Empirical research was conducted by Plutchik's methodological tools the Life Style Index (LSI) as well as through comparative SPSS analysis, interview and observation methods.

Keywords and phrases

Defense mechanisms, the population of Artsakh, age groups, percentage indicators, compensation, rationalization.

ЭКСПЕРТИЗА МЕХАНИЗМОВ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ АРЦАХА

АРАЙК ФИРЯН

соискатель армянского государственного педагогического университета им. Х. Абовяна

ara.firyan@mail.ru

Аннотация

В работе выделены следующие компоненты психологической защиты: вытеснение, отрицание реальности, перенесение, компенсация, реактивное формирование, проекция, рационализация и регрессия. Экспериментальные исследования были проведены, чтобы доказать научную гипотезу о том, что компенсация, рационализация, проекция и вытеснение являются наиболее выраженными механизмами психологической защиты среди населения Арцаха. Эмпирическое исследование было проведено с помощью методологического инструментария Р. Плутчика «Индекс жизненного стиля», сравнительного анализа SPSS, методов интервью и наблюдений.

Ключевые слова и фразы

Защитные механизмы, население Арцаха, возрастные группы, процентные показатели, компенсация, рационализация.

Ներածություն

Անձի՝ պաշտպանական մեխանիզմներով հագեցած վարքագծի հիմնախնդիրը հանդիպում է ամենուրեք. այն արդիական է ինչպես կլինիկական

հոգեբանության, այնպես էլ սոցիալական ու զարգացման հոգեբանության ոլորտներում, ներկայացված է թե՛ տեսական ուղղություններում և թե՛ կիրառական հոգեբանության շրջանակներում:

Ժամանակակից հոգեբանական գիտակարգում պաշտպանության մեխանիզմների հայեցակարգը այս կամ այն առումով ներկայացված է տարբեր հոգեբանական դպրոցներ և ուղղություններ ներկայացնող հետազոտողների կողմից [1, 2, 3, 4, 5, 6]:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ հոգեբանական պաշտպանությունն ապահովում է անձի սուբյեկտիվ հարմարումը բոլոր տեսակի լարվածության դրսևորումներում (Ջ. Ֆրեյդ, Ա. Ադլեր, Է. Էրիկսոն, Ռ. Լազարուս, Ռ. Պլուտչիկ, Ֆ. Վ. Վասիլյուկ, Լ. Դ. Դեմինա, Ա. Նալչաջյան, R. Plutchik, H. Kellerman,) [7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16]:

Տեսամեթոդաբանական վերոնշյալ հետազոտությունների արդյունքներում առաջ քաշված եզրակացությունները դառնում են առավել արդիական սահմանամերձ գոտու ազգաբնակչության համար՝ հոգեբանական պաշտպանության համակարգային հիմնահարցերը բարձրացնելու և քննության առնելու, ինչպես նաև ինքնառեալիզացիայի և ազգային ինքնագիտակցության հիմնադրույթները ձևակերպելու տեսանկյունից:

Հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմների ուսումնասիրության թիրախ է ընտրվել Արցախի բնակչությունը: Փորձարարական հետազոտությունն անցկացվել է 2 փուլով. 1-ին փուլն իրագործվել է 2015-2016 թթ., իսկ 2-րդ փուլը՝ 2017-2018 թթ.: Հետազոտության մասնակիցների ընտրագանգվածը կազմել է 4707 մարդ, որից (ներկայացված է ըստ շրջկենտրոնների) Ստեփանակերտի շրջանում՝ 805 մարդ, որից 462-ը մասնակցել է հարցման 1-ին փուլին, իսկ 443-ը՝ 2-րդ փուլին, Մարտունու շրջանում՝ 680 մարդ, որից 341-ը մասնակցել է հարցման 1-ին փուլին, իսկ 339-ը՝ 2-րդ փուլին, Մարտակերտի շրջանում՝ 720 հոգի, որից 368-ը մասնակցել է հարցման 1-ին փուլին, իսկ 352-ը՝ 2-րդ փուլին, Հադրութի շրջանում՝ 752 հոգի, որից 383-ը մասնակցել է հարցման 1-ին փուլին, իսկ 369-ը՝ 2-րդ փուլին, Ասկերանի շրջանում՝ 655 հոգի, որից 321-ը մասնակցել է հարցման 1-ին փուլին, իսկ 334-ը՝ 2-րդ փուլին, Քարվաճառի շրջանում՝ 402 հոգի, որից 184-ը մասնակցել է հարցման 1-ին փուլին, իսկ 218-ը՝ 2-րդ փուլին, Բերձորի շրջանում՝ 231 հոգի, որից 122-ը մասնակցել է հարցման 1-ին փուլին, իսկ 109-ը՝ 2-րդ փուլին, Շուշիի շրջանում՝ 462 հոգի, որից 225-ը մասնակցել է հարցման 1-ին փուլին, իսկ 237-ը՝ 2-րդ փուլին:

Հետազոտության մասնակիցների ընտրագանգվածը բաժանվել է երեք տարիքային խմբերի՝

1-ին խումբ՝ 18-29 տարեկան (1-ին փուլ՝ Խումբ Ա, 2-րդ փուլ՝ Խումբ Դ)

2-րդ խումբ՝ 30-59 տարեկան (1-ին փուլ՝ Խումբ Բ, 2-րդ փուլ՝ Խումբ Ե)

3-րդ խումբ՝ 60-ից բարձր (1-ին փուլ՝ Խումբ Գ, 2-րդ փուլ՝ Խումբ Զ):

Հետազոտության նպատակն է բնութագրել և բազմակողմանի վերլուծել սահմանամերձ գոտու ազգաբնակչության հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմների դրսևորման առանձնահատկությունները:

Փորձարարական մաս

Հոդվածում առանձնացրել ենք փորձարարական հետազոտության մասնակիցների պատասխանները՝ ըստ տարիքային և ժամանակագրարական հատկանիշների: Աղյուսակի տեսքով ներկայացված տվյալները ստացվել են Ռ. Պլուտչիկի-Հ. Քելլերմանի «Կյանքի ոճերի ինդեքս»-ի մեթոդական գործիքակազմի շնորհիվ: Ստորև ներկայացված են հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմների արտահայտվածության տոկոսային ցուցանիշները՝ ըստ վերոնշյալ հատկանիշների (Աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1. Պաշտպանության մեխանիզմների արտահայտվածության տոկոսային ցուցանիշները ըստ տարիքային և ժամանակագրական հատկանիշների

	Փուլեր					
	1-ին փուլ. 18-29 տ. Խումբ Ա	1-ին փուլ. 30-59 տ. Խումբ Բ	1-ին փուլ. 60 և բարձր Խումբ Գ	2-րդ փուլ. 18-29 տ. Խումբ Դ	2-րդ փուլ. 30-59 տ. Խումբ Ե	2-րդ փուլ. 60 և բարձր Խումբ Զ
Պրոյեկցիա	43	7	19	35	3	17
Ժխտում	2	2	1	2	1	3
Արտամղում	30	3	7	23	13	18
Ռացիոնալիզացիա	2	38	25	4	49	34
Ռեակցիա	5	12	17	6	8	9
Ռեգրեսիա	8	4	8	19	2	4
Կոմպենսացիա	1	29	19	3	21	12
Տեղափոխում	9	5	4	8	3	3

Ինչպես երևում է աղյուսակից, Ա խմբի պատասխաններում գերիշխում են պրոյեկցիայի և արտամղման ցուցանիշները, ինչը բնութագրական է հետպատերազմյան շրջանի երիտասարդության համար՝ հաշվի առնելով սթրեսածին պայմանների ճնշող ազդեցությունն ու դրանցով պայմանավորված՝ երիտասարդ անձանց մոտ բացահայտված պաշտպանական մեխանիզմների ոչ կոնստրուկտիվ պատկերը: Նկատենք նաև մնացած բոլոր պաշտպանական մեխանիզմների համեմատաբար միատարր բաշխվածության փաստը՝ բացառությամբ իրականության ժխտման, ռացիոնալիզացիայի և կոմպենսացիայի մեխանիզմների արտահայտված ցածր մակարդակի: Հատկանշական է նաև 2-րդ փուլում նույն տարիքային խմբի մոտ արձանագրված պատասխանների դինամիկան (Խումբ Դ): Այստեղ թեև նկատում ենք պրոյեկցիայի և արտամղման մակարդակների որոշակի թուլացում՝ 43%-ից 35%, և, համապատասխանաբար, 30%-ից 23%, սակայն միջավայրի նկատմամբ ոչ կոնստրուկտիվ վերաբերմունքը հիմնականում

շարունակում է մնալ թելադրող: Ժամանակագրական 2-րդ փուլում, որը, ինչպես գիտենք, ընդգրկում է 2017-2018 թվականները, երիտասաղ անձանց շրջանում ակնհայտ է դարձել ռեզրեսիայի տեսակչի աճը, ինչը պայմանավորված է թվարկած նախորդ երկու տեսակի մեխանիզմների աստիճանական թուլացմամբ, ինչի արդյունքում մնացած բոլոր մեխանիզմների դրսևորման մակարդակները գրեթե չեն փոփոխվել:

Բ խմբի (30-59 տարեկան) 1-ին փուլով գրանցված ցուցանիշները ցույց են տվել հետևյալ պատկերը (Աղյուսակ 1): Գերիշխող դիրքում են հայտնվել ռացիոնալիզացիայի և կոմպենսացիայի արտահայտման մակարդակները՝ ռացիոնալիզացիայի թեթևակի առաջնահերթությամբ: Այս պատկերն առավել վառ արտահայտվեց 40-55 տարեկան անձանց մոտ, ինչը հուշող գաղափար է տալիս այս շրջանում պաշտպանական մեխանիզմների արդիականության վերախմաստավորման վերաբերյալ: Նշենք նաև ռեակտիվ կազմավորման նշանակալիության բավականին արտահայտված դրական դինամիկան: Այս պատկերը հնարավոր է բացատրել սահմանամերձ գոտում «առանց պատերազմի, առանց հաշտության» սոցիալ-քաղաքական իրավիճակի հոգեբանական ընկալումների արձագանքներով, որոնք հաստատվել են նաև նույն տարիներին հավաքագրված հարցազրույցների ընթացքում, արձանագրել են անորոշության իրավիճակում պատերազմի հավանական վերսկսման հնարավորության չեզոքացման միտումը և վտանգի սպասման սթրեսածին պայմանները կոմպենսացնող Արցախի Հանրապետության պետական կառույցների նկատմամբ դրական, ազգային-կոնսոլիդացնող վերաբերմունքի արդիականացումը:

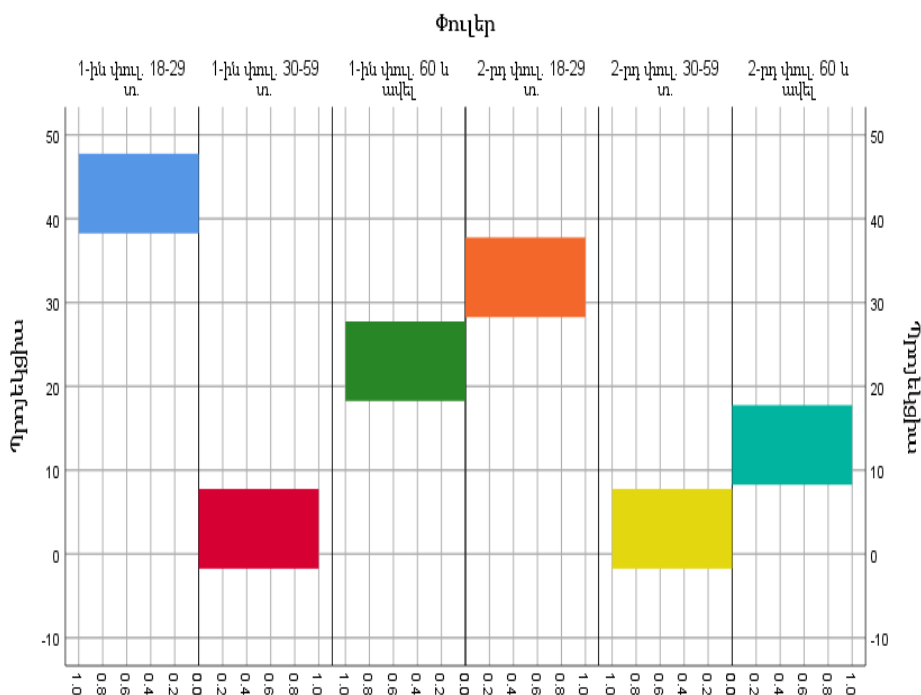
Երկրորդ փուլի ընթացքում գրանցված ցուցանիշները ևս արժանի են մեկնաբանման: Նույն տարիքային խմբում (Խումբ Ե) պաշտպանական մեխանիզմների արտահայտվածությունը որոշակի փոփոխություններ է կրել: Եթե Բ խմբի 30-59 տարեկան անձինք ցուցադրում էին գերազանցապես ռացիոնալիզացիայի և կոմպենսացիայի մեխանիզմների ակտիվությունը, ապա Ե խմբի նույն տարիքային ընտրազանգվածը ներկայացավ հետևյալ դինամիկայով: Ռացիոնալիզացիայի մեխանիզմի ցուցանիշներն ամրապնդվեցին՝ աճելով 38%-ից 49%: Փոխարենը, կոմպենսացիայի մեխանիզմը սկսեց աստիճանաբար կորցնել իր նշանակությունը, ինչը նույնպես արտահայտվեց գրանցումների համապատասխան տոկոսային հարաբերակցությամբ՝ 29%-ից իջնելով 21%: Թուլացավ նաև ռեակտիվ կազմավորման դերակատարությունը հոգեբանական պաշտպանության համակարգում: Անհանգստացնող փաստ է նաև արձանագրվել այդ տարիքային խմբի համար արտամղման ցուցանիշի աճով: Դա վկայում է սթրեսածին պայմաններում երկար մնալու հետևանքով ռիսկային և վտանգավոր գործոնների ապագիտակցականացման կամ դեպի անգիտակցականը արտամղման ռազմավարության մասին:

Ինչ վերաբերում է Գ խմբի ցուցանիշներին, հարկ է ներկայացնել ապակառուցողական գնահատականները: Այն է՝ 60-ից բարձր տարիքային խմբում գրանցված արդյունքները ցույց են տալիս ոչ միայն ռացիոնալիզացիայի և կոմպենսացիայի մեխանիզմների աստիճանական թուլացումը, այլև մնացած

գրեթե բոլոր ցուցանիշների աչքի ընկնող ակտիվացումը: Հավելենք նաև Ջ խմբում (60-ից բարձր անձինք 2-րդ փուլում) շարունակվող արտամղման տեսակշռի բարձրացման փաստը: Այս միտվածությունը թեև բացատրվում է հետպատերազմյան տարիների սոցիալ-քաղաքական իրադրության ամորֆ ընկալումներով, այնուամենայնիվ ներկայանում է անաշխատունակ տարիքային խմբի սոցիալ-հոգեբանական և անձնային առանձնահատկությունների գերակայությամբ:

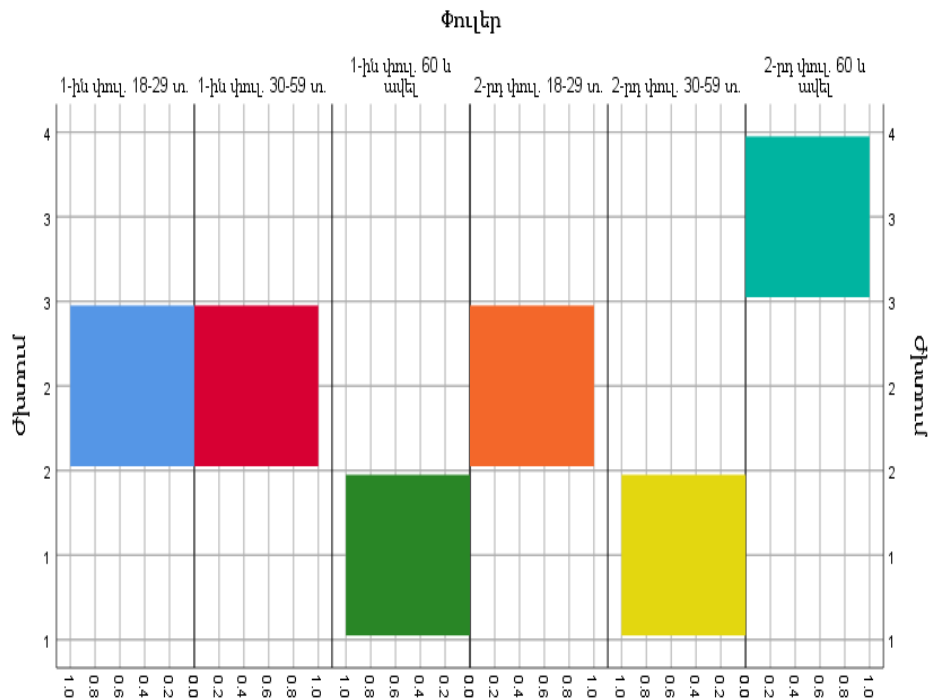
Այժմ ներկայացնենք հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմների դինամիկան առանձին-առանձին (Գծապատկերներ 1-8): Ներկայացված թվային տվյալներն ստացվել են ընտրազանգվածի պատասխանների միջինացման արդյունքում, որոնք իրենց տոկոսային ցուցանիշներով ներկայացված են Աղյուսակ 1-ում:

Գծապատկեր 1. Պրոյեկցիայի պաշտպանական մեխանիզմի արտահայտվածության միջինացված տվյալները

Ինչպես երևում է Գծապատկեր 2-ում տրված պատկերից, սահմանափակ գոտում պրոյեկցիայի հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմի դրսևորումն առանձնանում է յուրաքանչյուր տարիքային խմբի ներսում ժամանակագրական առումով նվազման միտվածությամբ: Բացառություն է կազմում 30-59 տարեկանների խումբը, որտեղ թե՛ 1-ին, թե՛ 2-րդ փուլերում պրոյեկցիան դրսևորվել է պասիվ և ստվերված դիրքում:

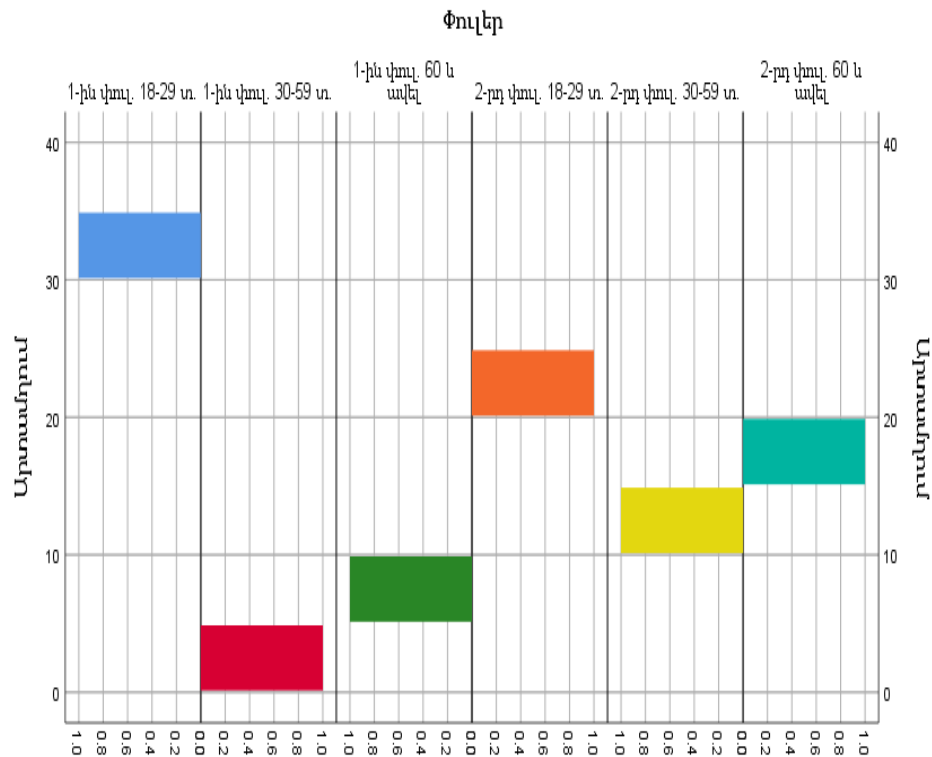
Գծապատկեր 2. Իրականության ժխտման պաշտպանական մեխանիզմի արտահայտվածության միջինացված տվյալները

Գծապատկեր 2-ը ներկայացնում է իրականության ժխտման պաշտպանական մեխանիզմի համեմատաբար կայուն արտահայտվածությունը թե՛ ժամանակագրական առումով՝ տարիքային խմբերի ներսում, և թե՛ գրեթե բոլոր տարիքային խմբերի միջև: Այս մեխանիզմի գործառնության առանձնահատկությունն այն է, որ այն ցուցադրեց արդիականության բավական ցածր մակարդակ՝ բացառությամբ 2-րդ փուլի 60-ից բարձր անձանց տվյալների: Այլ խոսքերով, ուսումնասիրվող ընտրազանգվածի մոտ դրսևորվում է իրականության նկատմամբ իրատեսական պատկերացում: Պատճառը նույնպես պետք է տեսնել արցախահայության՝ սահմանամերձ գոտում բնակվելու հանգամանքում, որտեղ դժվար է անտեսել հետպատերազմյան ժամանակաշրջանի ապակայունացնող հետևանքները՝ ռազմական գործողությունների վերսկսման վտանգը, այդ վտանգով պայմանավորված կամավոր ուժերի «միշտ պատրաստ» լինելը, քաղաքական անորոշ մթնոլորտը և այլն: Հետաքրքիր փաստ է նաև այն, որ իրականության ժխտման մեխանիզմի ներկայությունը տոկոսային առումով բարձր տվյալների տեսքով գրանցվեցին միայն 2-րդ փուլում, տարեց մարդկանց մոտ, որոնք վերոնշյալ ապակայունացնող սպառնալիքները ներկայացնում են քողարկված և իրականության ժխտման կամ աղավաղման արդյունքում բացահայտում են «առանց

պատերազմի, առանց հաշտության» անորոշ իրավիճակի նկատմամբ իրենց բացասական վերաբերմունքն ու դիրքորոշումները:

Գծապատկեր 3. Արտամղման պաշտպանական մեխանիզմի արտահայտվածության միջինացված տվյալները

Գծապատկեր 3-ը ներկայացնում է արտամղման հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմի դինամիկական տարիքային և ժամանակագրական կտրվածքներով: Ուշադրության է արժանի այն փաստը, որ արտամղման մեխանիզմի ամենաբարձր ցուցանիշը վերաբերում է ուսումնասիրվող հետպատերազմյան շրջանի առաջին փուլին, այն էլ արտահայտվել է երիտասարդության շրջանում: Այդ ժամանակաշրջանը առավելագույնս կրում է պատերազմական գործողություններից հետո սոցիալական, հոգեբանական, տնտեսա-քաղաքական և ժողովրդագրական փոփոխությունների բացասական հետևանքները, որոնք իրենց հետքն են թողնում անձի ինքնության կառուցվածքում և նպաստում են երիտասարդ տարիքում անձի սոցիալականացման ընթացքի ապակառուցողական զարգացմանը: Գրաֆիկ 3-ի միջոցով հնարավոր է դառնում կատարել մեկ այլ եզրակացություն նույնպես. 1-ին փուլի հասուն տարիքում արտամղման պաշտպանության մեխանիզմի գործառույթային նշանակությունը կտրուկ նվազում է: Այն աննշան կերպով ակտիվանում

է միայն 60-ից բարձր տարիքային խմբում: Մակայն հետաքրքիր պատկեր է ստեղծվում ժամանակագրական երկու փուլերը համեմատելիս: Ինչպես տեսնում ենք, 2-րդ փուլի ներսում տարիքային մյուս խմբերի համեմատությամբ 18-29 տարեկան անձինք ցույց են տալիս նույնպես ամենաբարձր ցուցանիշները, թեև դրանք 1-ին փուլի նույն տարիքային խմբից տարբերվում են ուժգնության նվազմամբ: Իսկ հաջորդ տարիքային խմբերի մոտ գրեթե կրկնվում է արտամղման մեխանիզմի աստիճանային արդիականացումը՝ արտահայտված պաշտպանության այդ մեխանիզմի ցուցանիշների թեթևակի աճով: Այս պատկերը թույլ է տալիս կատարելու հետևյալ եզրակացությունները.

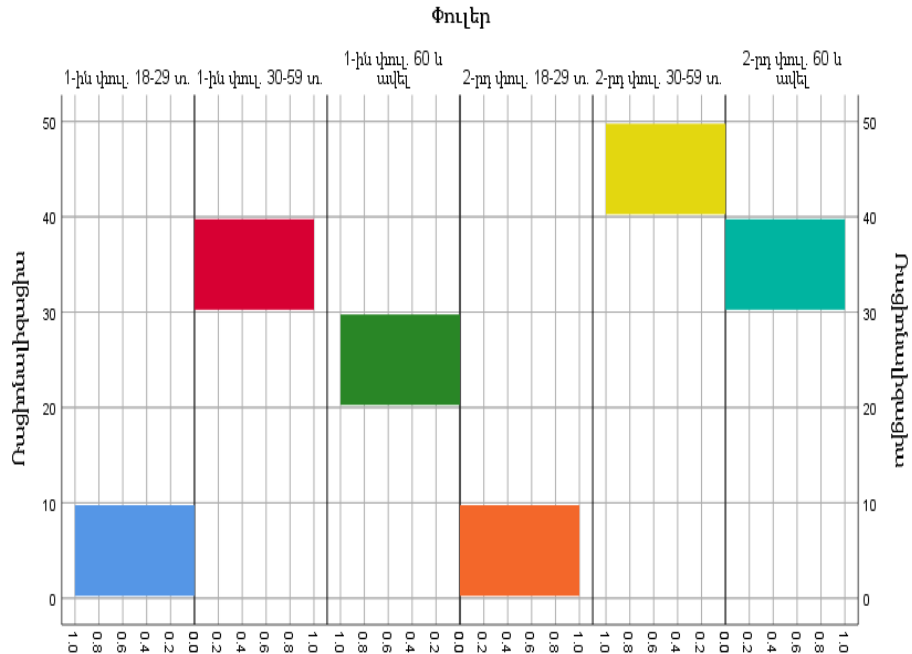
1. արտակարգ իրավիճակային պայմանների պահպանման պարագայում արտամղման հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմն առավել արդիական է երիտասարդության շրջանում.

2. սահմանամերձ գոտում արտամղման մեխանիզմի արդիականությունը շարունակում է պահպանվել երիտասարդների մոտ նաև սոցիալական և պետական ինստիտուտների համեմատաբար կայունացման պայմաններում (ուսումնասիրման 2-րդ փուլ), սակայն ավելի թույլ դրսևորմամբ: Ուստի կարող ենք փաստել երիտասարդության շրջանում ժողովրդավարական ինստիտուտների կայունացման հետևանքով պետականության ամրապնդման և արտամղման մեխանիզմի գործառության ին արդիականացման բացասական կոռելացիոն կապի մասին.

3. տարիքային երկրորդ (30-59 տարեկաններ) և երրորդ (60 և բարձր) խմբերում արտամղման մեխանիզմի նշանակությունը, ի սկզբանե լինելով բավական ցածր մակարդակում, տարիների ընթացքում ցույց է տալիս աճի միտվածություն: Այս երևույթը բացահայտում է արտամղման կոմուլյացիայի հնարավորությունները համապատասխան միջավայրային պայմանների ներքո և կարող է բացատրվել նրանով, որ հետպատերազմյան շրջանի անցումային փուլում, երբ դեռ չեն ձևավորվել պետականաշինության ավանդույթները և կենսակայունության հասնելու միջոցներից շարունակում է արդիական մնալ անհատական մոբիլիզացիոն ներուժը, արտամղման մեխանիզմը չի հանդիսանում հոգեբանական պաշտպանության բավարար միջոց: Այն դառնում է առավել անհրաժեշտ արտաքին պայմանների համեմատաբար ավելի անվտանգ դառնալու ժամանակ, երբ կենսակայունության հիմքերը կապվում են ժողովրդավարական ինստիտուտների գործառույթների հետ՝ թուլացնելով անհատական մոբիլիզացիոն պոտենցիալը, ինչի հետևանքով հնարավոր վտանգի գիտակցումն արտամղվում է և չեզոքանում.

4. ժամանակային երկու փուլերում էլ այս մեխանիզմի արտահայտվածությունն ավելի ցածր է երիտասարդների խմբի համեմատությամբ, ինչը կապվում է այդ խմբերում պաշտպանական այլ մեխանիզմների ավելի ակտիվ լինելու հետ, որոնք խոչընդոտում են արտամղման կոմուլյացիան և վերարտադրումը:

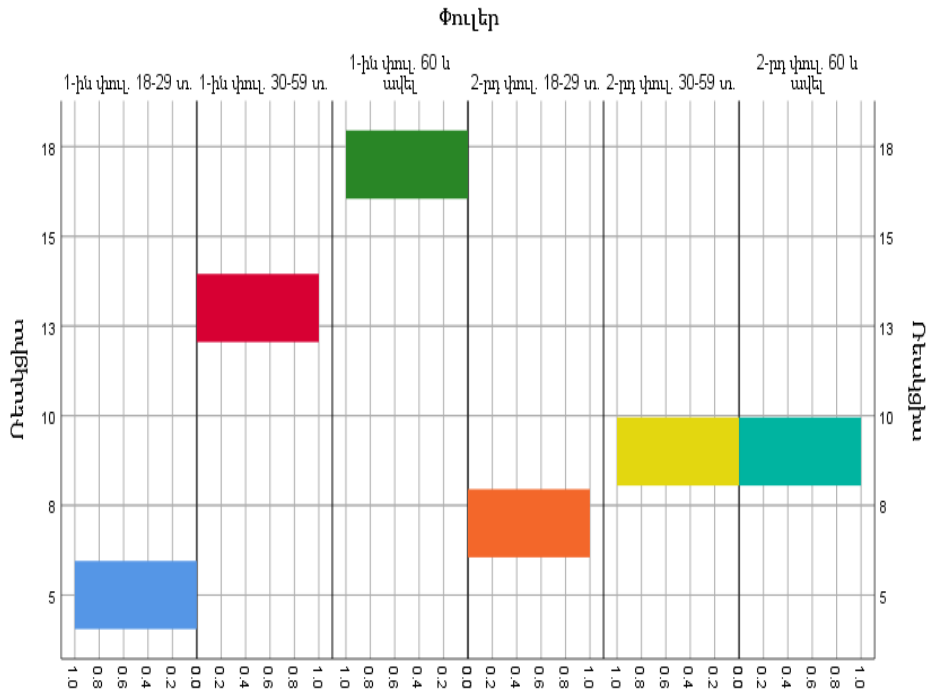
Գծապատկեր 4. Ռացիոնալիզացիայի պաշտպանական մեխանիզմի արտահայտվածության միջինացված տվյալները

Գծապատկեր 4-ի միջոցով կարելի է բացահայտել ռացիոնալիզացիայի հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմի առանձնահատկությունները:

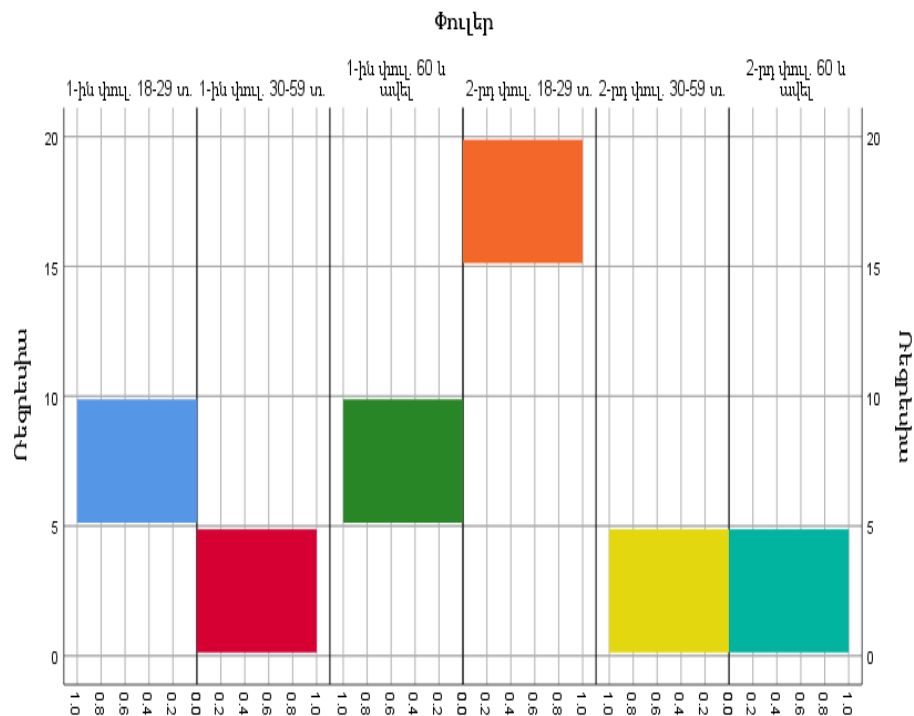
Այս մեխանիզմի գործառնությանն դրսևորումները կարելի է դիտարկել որպես նախորդ արտամղման մեխանիզմի հակապատկեր: Ի հակադրություն արտամղման մեխանիզմի արտահայտությունների՝ այստեղ տեսնում ենք երիտասարդության տարիքում ռացիոնալիզացիայի կիրառման նվազագույն մակարդակը, որը պահպանվում է ժամանակագրական երկու փուլերում: 30-59 տարեկան անձանց ընտրազանգվածը 1-ին փուլից արդեն իսկ ցույց է տալիս ռացիոնալիզացիայի բավական բարձր աստիճան, որը կումուլյացիայի միտվածություն է դրսևորում ժամանակագրական 2-րդ փուլում: Հաշվի առնելով այդ փուլի կարևորագույն առանձնահատկությունը՝ որպես սահմանամերձ գոտում խաղաղության կայունացման և պետականաստեղծ գործունեության տեսանկյան ձեռքբերում, ռացիոնալիզացիայի հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմի ակտիվ դերակատարումը կարելի է դիտարկել որպես կոնստրուկտիվ, սոցիոմետ պաշտպանության մեխանիզմ: Նշենք ևս մի հանգամանք՝ տարիքային երրորդ խմբում երևում է ռացիոնալիզացիայի գրեթե նույնպիսի բարձր արտահայտվածություն՝ այդ տարիքին բնորոշ գործառնությանն նշանակալիության որոշակի մեղմացման պատկերով:

Գծապատկեր 5. Ռեակտիվ կազմավորման պաշտպանական մեխանիզմի արտահայտվածության միջինացված տվյալները

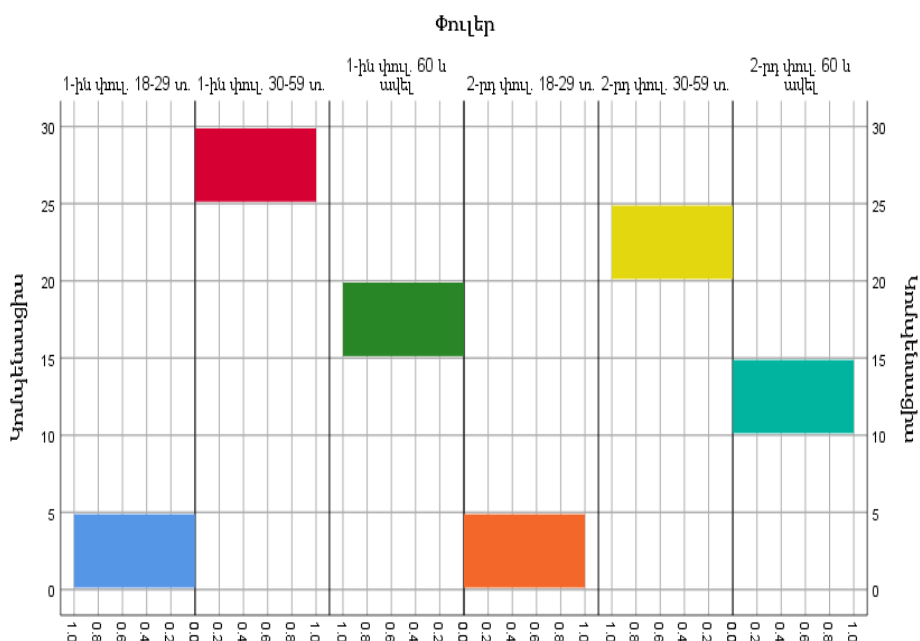
Գծապատկեր 5-ում ստացված տվյալները նույնպես ուշագրավ են: Այս պաշտպանական մեխանիզմի արտահայտվածությունը կարելի է տարանջատել, նախևառաջ, ըստ ժամանակագրական փուլայնության: Առաջին փուլում տեսնում ենք ռեակտիվ կազմավորման անհամաչափ բաշխվածություն տարբեր տարիքային խմբերում՝ երիտասարդների մոտ նվազագույն ցուցանիշներից մինչև երկրորդ և երրորդ տարիքային խմբերի մոտ արձանագրված ցուցանիշների կտրուկ աճը: Այս պատկերը միանգամայն համընկնում է այդ խմբերում հետպատերազմյան շրջանին հատուկ աննախադեպ ծանր սոցիալ-հոգեբանական և անձնային խնդիրների հաղթահարման ռազմավարությանը: Այդ մեխանիզմի արդիականացման կտրուկ փոփոխությունը տեսնում ենք ուսումնասիրման 2-րդ փուլում: Արտաքին պայմանների փոփոխման աստիճանական և ոչ լիարժեք ուղղվածությունը դեպի կայունացում և պետականաշինություն ուղեկցվում է ռեակտիվ կազմավորման կիրառելիության կտրուկ նվազման: Հետաքրքիր է, որ այդ միտումը տեսնում ենք հասուն և տարեց մարդկանց մոտ: Երիտասարդության շրջանում նկատելի է ռեակտիվ կազմավորման մեխանիզմի թեկուզ թեթևակի, բայց, այնուամենայնիվ, աչքի ընկնող ակտիվացման միտվածություն: Այդ ակտիվացման մակարդակը գրեթե անփոփոխ է մնում տարիքային մյուս երկու խմբերում:

Գծապատկեր 6. Ռեգրեսիայի պաշտպանական մեխանիզմի արտահայտվածության միջինացված տվյալները

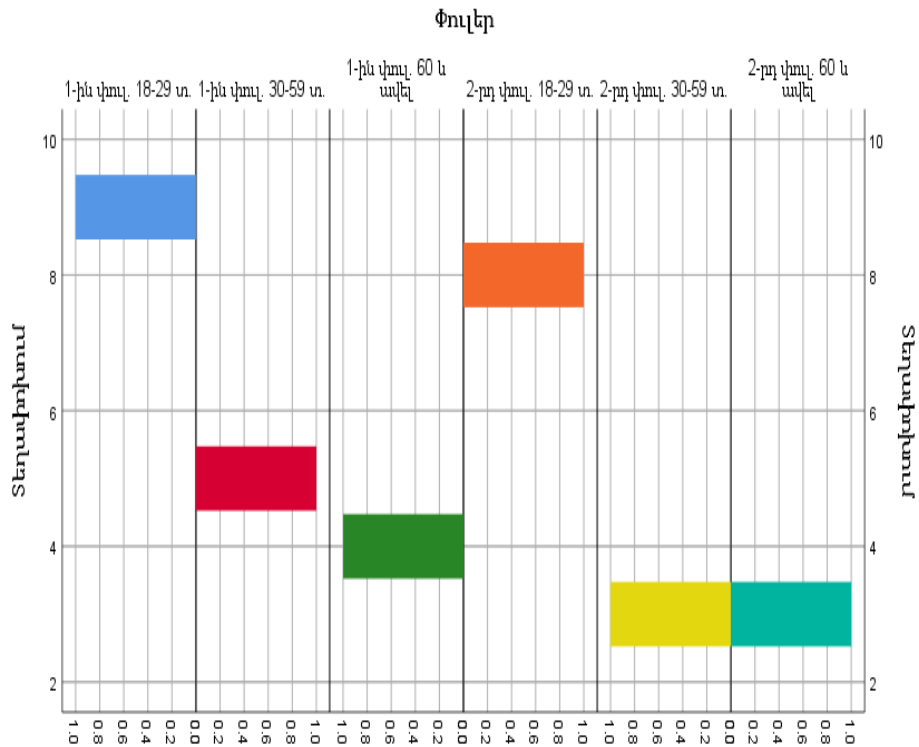
Գծապատկեր 6-ի միջոցով ներկայացված են ռեգրեսիայի հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմի միջինացված ցուցանիշները: Հաշվի առնելով այդ մեխանիզմի գործառնության նշանակության ընդհանուր առմամբ ցածր ցուցանիշները՝ վստահաբար կարող ենք փաստել այն, որ ռեգրեսիայի մեխանիզմը հիմնականում չի արտահայտում սահմանամերձ գոտու ազդեցության հոգեբանական պաշտպանության կարիքները: Բացառություն են կազմում միայն երիտասարդության շրջանում 2-րդ փուլով գրանցված ցուցանիշները: Անհանգստացնող փաստ է այն, որ այս տարիքային խմբում նկատվում է ռեգրեսիվ հակազդումների նման զարգացում: Այս միտումը թեև կարելի է ներկայացնել որպես զուտ սոցիալականացման տարիքային առանձնահատկություն, սակայն, կարծում ենք, տարիների ընթացքում ռեգրեսիայի պաշտպանական մեխանիզմի արդիականացման կոմուլյացիան միանգամայն փոխկապակցված է երիտասարդության արժեքային համակարգի բովանդակային և կառուցվածքային առանձնահատկությունների հետ, ինչն ակներևաբար բացահայտվեց փորձարարական հետազոտության համար առանձնացված մեթոդների արդյունքների մշակման հաջորդ փուլերում:

Գծապատկեր 7. Կոմպենսացիայի պաշտպանական մեխանիզմի արտահայտվածության միջինացված տվյալները

Գծապատկեր 7-ի ցուցանիշները ներկայացնում են կոմպենսացիայի հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմի դրսևորման մանրամասները: Այն է՝ ամենաանհանգստացնող արդյունքը եղավ այն, որ ժամանակագրական երկու փուլերում էլ կոմպենսացիան նվազագույնս արժևորվեց երիտասարդության շրջանում: Իսկ ինչ վերաբերում է Գծապատկեր 7-ի միջոցով ստացված արդյունքների մեկնաբանմանը, ապա հարկ է նշել ուսումնասիրության երկու փուլերում էլ երկրորդ և երրորդ տարիքային խմբերի մոտ գրանցված բավական բարձր ցուցանիշների առկայությունը՝ տարեցների մոտ կոմպենսացիայի դրսևորման որոշակի նվազման միտումով: Հատկանշական է, որ կոմպենսացիայի բարձր ցուցանիշները գրանցվել են ուսումնասիրվող հետպատերազմյան շրջանի հենց սկզբում՝ մատնանշելով այդ մեխանիզմի կոնստրուկտիվ դերակատարությունը սթրեսաձին իրավիճակի հաղթահարման իմաստով: Բնութագրական է նաև այն, որ Արցախի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական իրավիճակի համեմատական կայունացման շրջափուլում կոմպենսացիայի գործառության նշանակալիությունը համապատասխանաբար թուլանում է: Այս հետևությունը հիմք է հանդիսանում ինչպես երիտասարդների, այնպես էլ տարեցների մոտ արտակարգ իրավիճակային պայմաններում ադապտացիայի կոնստրուկտիվ մեխանիզմների արդիականացմանն ու արժևորմանն ուղղված կարևոր մեթոդաբանական և գործնական հետևություններին և համապատասխան հոգեբանական աշխատանքների իրականացման համար:

Գծապատկեր 8. Տեղափոխման պաշտպանական մեխանիզմի արտահայտվածության միջինացված տվյալները

Գծապատկեր 8-ը մեկնաբանում է տեղափոխման նշանակալիության դինամիկան ուսումնասիրության տարբեր փուլերում: Ինչպես երևում է գրաֆիկից, տարիքային առաջին խումբը կտրուկ առանձնանում է մնացած մյուս խմբերից: Թեև ժամանակագրական 2-րդ փուլում նկատում ենք երիտասարդների մոտ տեղափոխման մեխանիզմի որոշակի ապարժնորման երևույթ, այնուամենայնիվ այս մեխանիզմի դերակատարությունը շարունակում է մնալ երիտասարդների համար խիստ կարևոր և արդիական: Տարիքային մյուս երկու խմբերում հանդիպում ենք ավելի հանգստացման արտահայտություններին. տեղափոխման մեխանիզմի դերակատարությունը փոքր-ինչ ազդեցիկ է 1-ին փուլում, ինչը նվազում է 2-րդ փուլում ավելի տեսանելի դարձած սահմանամերձ գոտու ազգաբնակչության արժեքային համակարգի փոփոխություններին զուգահեռ: Ակնհայտ են դառնում պետականաշինության գործընթացի խորացմանը զուգընթաց տեղափոխման պաշտպանական մեխանիզմի ապարժնորմումն ու չեզոքացումը:

Այժմ ներկայացնենք հոգեբանական պաշտպանական մեխանիզմների արտահայտվածության գումարային ցուցանիշները SPSS ծրագրային համակարգչա-մաթեմատիկական վերլուծության արդյունքում (Աղյուսակ 12.):

Աղյուսակ 2. Հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմների արտահայտվածության գումարային ցուցանիշները

	Գումար	N	Նշ.	Ստ. Շեղում	% ընդ. գումար	% ընդ. N
Պրոյեկցիա	124	6	20.67	15.616	100.0%	100.0%
Ժխտում	11	6	1.83	.753	100.0%	100.0%
Արտամղում	94	6	15.67	10.073	100.0%	100.0%
Ռացիոնալիզացիա	152	6	25.33	18.949	100.0%	100.0%
Ռեակցիա	57	6	9.50	4.416	100.0%	100.0%
Ռեգրեսիա	45	6	7.50	6.124	100.0%	100.0%
Կոմպենսացիա	85	6	14.17	10.889	100.0%	100.0%
Տեղափոխում	32	6	5.33	2.582	100.0%	100.0%

Ինչպես երևում է Աղյուսակ 2-ում, Արցախի Հանրապետության սահմանամերձ գոտու ազգաբնակչության շրջանում ուսումնասիրվող հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմներից առավել արտահայտված են պրոյեկցիան, ռացիոնալիզացիան, արտամղումն ու կոմպենսացիան: Այս արդյունքն ամրապնդվեց զույգերով պաշտպանական մեխանիզմների վիճակագրական փոխկապվածության ցուցանիշների օգնությամբ (Աղյուսակ 3.):

Աղյուսակ 3. Հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմների վիճակագրական փոխկապվածության զույգ ցուցանիշները

		Նշ.	N	Ստ. Շեղում	Ստ. սխալի նշ.
Զույգ 1	Պրոյեկցիա	20.67	6	15.616	6.375
	Ռացիոնալիզացիա	25.33	6	18.949	7.736
Զույգ 2	Արտամղում	15.67	6	10.073	4.112
	Կոմպենսացիա	14.17	6	10.889	4.445
Զույգ 3	Ռեակցիա	9.50	6	4.416	1.803
	Ռեգրեսիա	7.50	6	6.124	2.500
Զույգ 4	Ժխտում	1.83	6	.753	.307
	Տեղափոխում	5.33	6	2.582	1.054

Աղյուսակ 3-ում առանձնացվել են հետևյալ զույգ մեխանիզմները՝
 պրոյեկցիա – ռացիոնալիզացիա,
 արտամղում – կոմպենսացիա,
 ռեակտիվ կազմավորում – ռեգրեսիա
 իրականության ժխտում – տեղափոխում:
 Մեխանիզմների զույգերի բաժանման համար հիմք են հանդիսացել դրանց միջինացված արտահայտությունների թվային համեմատելիությունն ու մոտիկ

կլաստերային խմբերում գտնվելը: Այս գույգերի թվային արտահայտվածությունը ոչ միայն ամրապնդում է առաջին երկու գույգ մեխանիզմների դրսևորման առաջնահերթությունը, այլև ներկայացնում է դրանց տարրերի միջև կոռելացիոն փոխազդեցությունները: Փոխազդեցությունների բովանդակային ուղղվածությունը երևում է նույն աղյուսակում ներկայացված ստանդարտ շեղումների թվային ցուցիչներով: Ստորև ներկայացնում ենք վերոնշյալ կոռելացիաների մանրամասն հաշվետվությունը (Աղյուսակ 4.):

Աղյուսակ 4. Հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմների գույգ ցուցանիշների միջև կոռելացիոն հաշվետվություն

	N	Կոռելացիա	Նշանակ.
Զույգ 1 Պրոյեկցիա&Ռացիոնալիզացիա	6	-.980	.001
Զույգ 2 Արտամղում&Կոմպենսացիա	6	-.955	.003
Զույգ 3 Ռեակցիա&Ռեգրեսիա	6	-.277	.595
Զույգ 4 Ժխտում&Տեղափոխում	6	.137	.795

Ինչպես երևում է Աղյուսակ 4-ից, բացասական կոռելացիոն փոխկապվածության առավել արտահայտիչ ցուցանիշներն են դրսևորում «պրոյեկցիա – ռացիոնալիզացիա» և «արտամղում–կոմպենսացիա» պաշտպանական մեխանիզմների գույգերը: Սույնով ապացուցվեց վարկածն այն մասին, որ սահմանամերձ գոտու ազգաբնակչության առավել արտահայտված հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմներն են ռացիոնալիզացիան, կոմպենսացիան, արտամղումն ու պրոյեկցիան: Վերոգրյալը թույլ է տալիս նաև բնութագրել պաշտպանական գույգ մեխանիզմներից ռացիոնալիզացիայի և կոմպենսացիայի առավել կոնստրուկտիվ դերակատարությունը հետպատերազմյան շրջանում սթրեսածին պայմանների հաղթահարման և պրոյեկցիայի ու արտամղման մեխանիզմների «գործառության չեզոքացման» իմաստով: «Իրականության ժխտում–տեղափոխում» գույգի պարագայում նկատվեց ինչպես նշանակալիության պասիվություն, միաժամանակյա դերակատարության պարագայում՝ նաև դրական փոխկապվածություն:

Եզրակացություն

Սահմանամերձ գոտում հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմների դրական կոնստրուկտներից առավել արտահայտված են կոմպենսացիան և ռացիոնալիզացիան, որոնք նկարագրվում են սոցիոմետ նշանակություններով և դրսևորվում են պետականաստեղծ վարքագծի համատեքստում:

Բացասական կոռելացիոն փոխկապվածության առավել արտահայտիչ ցուցանիշներն են դրսևորում «պրոյեկցիա – ռացիոնալիզացիա» և «արտամղում–կոմպենսացիա» պաշտպանության մեխանիզմների զույգերը:

Ի հակադրություն արտամղման մեխանիզմի արտահայտությունների՝ երիտասարդության տարիքում տեսնում ենք ռացիոնալիզացիայի և կոմպենսացիայի կիրառման նվազագույն մակարդակը, որը պահպանվում է ժամանակագրական երկու փուլերում: Հաշվի առնելով հետպատերազմյան շրջանի 2-րդ փուլի կարևորագույն առանձնահատկությունը՝ որպես սահմանամերձ գոտում խաղաղության կայունացման և պետականաստեղծ գործունեության տեսանկյունից ձեռքբերում, ռացիոնալիզացիայի և կոմպենսացիայի հոգեբանական պաշտպանության մեխանիզմի ակտիվ դերակատարումը կարելի է դիտարկել որպես կոնստրուկտիվ, սոցիոմետ պաշտպանության մեխանիզմ:

Հատկանշական է, որ կոմպենսացիայի բարձր ցուցանիշները գրանցվել են ուսումնասիրվող հետպատերազմյան շրջանի հենց սկզբում՝ մատնանշելով այդ մեխանիզմի կոնստրուկտիվ դերակատարությունը սթրեսածին իրավիճակի հաղթահարման իմաստով: Բնութագրական է նաև այն, որ Արցախի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական իրավիճակի համեմատական կայունացման շրջափուլում կոմպենսացիայի գործառությանին նշանակալիությունը համապատասխանաբար թուլանում է: Այս հետևությունը հիմք է հանդիսանում ինչպես երիտասարդների, այնպես էլ տարեցների մոտ արտակարգ իրավիճակային պայմաններում ադապտացիայի կոնստրուկտիվ մեխանիզմների արդիականացմանն ու արժևորմանն ուղղված մեթոդաբանական և գործնական կարևոր հետևությունների և համապատասխան հոգեբանական աշխատանքների իրականացման համար:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Ананьев Б.Г.** Человек как предмет познания. СПб: Питер, 2001. -228 с.
2. **Асмолов А.Г.** Психология личности. М.: Изд-во МГУ, 1990. - 367 с.-25
3. **Леонтьев А.А.,** Психология общения, Тарту, 1974, с.93
4. **Франкл В.,** Человек в поисках смысла, изд. «Вашингтон» 1985г. стр. 1-13
5. **Фромм Э.,** Бегство от свободы, М., 2011, 288 с.
6. **Rokeach, Milton** (1968). Beliefs, attitudes, and values: A theory of organization and change. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
7. **Նալչաջյան Ա.,** Հոգեբանության հիմունքներ, Երևան 1997, էջ 13, 486-496
8. **Адлер А.** Практика и теория индивидуальной психологии. М.: Прама. 1993.-190 с.-3
9. **Василюк Ф. Е.** Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 200 с.
10. **Демина, Л.Д.** Некоторые аспекты психолого-педагогической адаптации студентов к вузовскому обучению / Педагогические условия совершенствования адаптационных процессов в вузе: Межвузовский тематический сборник. Барнаул, 1988. — С.44-51.
11. **Лазарус Р.** Теория стресса и психофизиологические исследования / Эмоциональный стресс. Л.: Медицина, 1970. – 208 с.

12. **Налчаджян А. А.** Психологические защитные механизмы // Самосознание и защитные механизмы личности: хрестоматия. Самара: БАХРАХ-М, 2000. С. 395–482.
13. **Фрейд З.** О психоанализе // Психоаналитические этюды / сост. Д. И. Донского, В. Ф. Круглянского. Минск: Попурри, 1997. С. 5–47.
14. **Эриксон Э.** Идентичность: юность и кризис. М., 2006, - 352с.
15. **Adler A.** Der Sinn des Lebens. Frankfurt: Fisher Verlag, 1983. P. 45, 55.
16. **Plutchik R.** A general psychoevolutionary theory of emotions. In R. Plutchik, & H. Kellerman (Eds.). Emotion: Theory, research, and experience: Vol. 1. N.Y.: Academic Press, 1980.

Հոդվածը ներկայացվել է տպագրության 23.01.2020 թ.,
նույնիսկվել է գրախոսության 21.02.2020 թ., ընդունվել է տպագրության 24.03.2020 թ.:

378.046.2

SOME ISSUES OF RUNNING EFFECTIVE ONLINE COURSES

ARUSYAK HARUTYUNYAN

International Scientific-Educational Center of NAS RA

arusyak.harutyunyan@isec.am

Abstract

This article discusses the experience of running a MOOC on teaching B1-level Business English according to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) through the American Corners in Armenia and highlights several mechanisms needed to ensure effective online teaching and learning so as not to have high dropout rate and keep the learners of the MOOC interested and motivated throughout the entire three-month-long course.

Keywords and phrases

Online education, online learning and teaching, MOOC, effective online learning, effective feedback, personalization and individualization of learning and teaching.

ԱՌՑԱՆՑ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՎԱՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

ԱՐՍՅԱԿ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոն

arusyak.harutyunyan@isec.am

Համառոտագիր

Սույն հոդվածում քննարկվում է Ամերիկյան անկյունների միջոցով կազմակերպվող լեզունների իմացության համաեվրոպական համակարգի Բ1 մակարդակի «Գործարար անգլերեն» բաց հասանելիության առցանց դասընթացի վարման փորձը Հայաստանում: Առանձնացվել են որոշ կառուցակարգեր, որոնք անհրաժեշտ են արդյունավետ առցանց դասավանդման և ուսումնառության համար, սահմանվել են չափանիշներ՝ կապված դասընթացներին մասնակցելու ցուցանիշի, ինչպես նաև դասընթացի եռամսյա տևողության ընթացքում բաց հասանելիության առցանց դասընթացի մասնակիցներին մոտիվացնելու վերաբերյալ: